

Fejlesztési lehetőségek a borúti hálózat működtetésében és a borúti szolgáltatások minősítésében

Bevezetés

Hazánk borturizmusában a borrhégek alkotják a legnagyobb összefüggő egységeket. A borrhégekben belül 22 borvidéket találunk. Ezek a borvidékek jellemzően sajátos és egyedi adottságokkal (fajtaválasztékkal, éghajlati, domborzati, talajtani jellemzőkkel) és hagyományokkal bírnak. A borturizmus szempontjából kiemelkedő településeket borutak kötik össze egymással (MÁTÉ A. - SZABÓ G. 2012). Itt olyan tematikus utakról beszélhetünk, melyek lényege, hogy az egyes vidéki régiók turisztikai attrakcióit fűzik fel földrajzilag is meghatározható kínálatként. Ezek a kínálatok valamilyen téma köré szerveződve útvonalként kötik össze a terület fő vonzóit (AUBERT A. et al 2015). Turizmusfejlesztési szempontból a tematikus utak számos olyan tulajdonságát figyelhetjük meg, amelyek megkülönböztetett szerepet biztosítanak ennek a terméktípusnak:

- Fontos szempont, hogy a tematikus utak kialakítása viszonylag kis befektetéssel elérhető.
- A turisztikai keresletet időben és térben diverzifikálják.
- Egyes helyi erőforrások turisztikai hasznosítása is elérhető lehet a tematikus utak kialakításával.
- Új keresleti réteget nyerhetnek meg a turizmus adott típusa - például a kulturális turizmus, az örökségturizmus vagy a borturizmus - számára (RÁTZ T. - PUCZKÓ L. 2002).

Ezek alapján elmondható, hogy a borutak olyan speciális tematikus utak, amelyek a borturizmust lokális szinten hivatottak szervezetteren menedzselni (SZABÓ G. - SARKADI E. 2006).

1. A borúti hálózat kialakulása hazánkban

A borúti hálózat kialakulásának kezdeti lépései hazánkban a kilencvenes évek közepére tehetőek. 1994-ben létrejött a Villány-Siklósi Borút, hazánk első és egyben egyetlen klasszikus borútja (SARKADI E. - SZABÓ G. 1997, SZABÓ G. 2000). Összhangban állt a borút létrehozása azzal az uniós nézetrel, miszerint a kelet-európai országok borvidégeinek fejlesztése a borturisztikai szolgáltatások fellendítésével érhető el hatékonyan. A Baranya Megyei Közgyűlés támogatásával Tolna és Baranya megyéből 1-1 fő delegált képviselő szakértő számára a projekt kidolgozását megelőzően lehetőség nyílt egy AREV (Európai Bortermelő Régiók Gyűlése) által szervezett borúti menedzser képzésen való részvételre. A képzés francia, spanyol, portugál, olasz kooperációban zajlott Franciaországban. A borút lényegi megalakulását az első nagy PHARE pályázat tette lehetővé, amely egyben a borút továbbfejlesztéséhez is hozzájárulhatott. Ehhez tartozott hozzá a minősítési rendszer kidolgozása is, de emellett része volt a projektnek az információs rendszer, valamint egy teljes idegenforgalmi koncepció kidolgozása is. A pályázati projekt megvalósítására 1996-ban kerülhetett sor. Túlnyomórészt az elzászi borút példájára történt meg a borúti struktúra és a minősítési rendszer kidolgozása is (SZABÓ G. 1997). Az első minősítések 1997 telén kezdődtek meg. A PHARE program keretén belül a Siklós és Vidéke Takarékszövetkezet egy kedvező hitelkonstrukciót kínált a villány-siklósi gazdáknak, amit a szolgáltatásaik fejlesztésére vehettek igénybe, abból a célból, hogy minősítve lehessenek. Első körben máriagyúdi, villánykövesdi, villányi és palkonyai borospincéket minősítettek, majd idővel bővült a tagság és egyre több településről kapcsolódtak be potenciális szolgáltatók a borútba. A Villány-Siklósi Borút kialakítása, fejlesztései, ezen belül a minősítési eljárás kidolgozása mintaprojektnek számított az

országban. Ekkor még nem volt prognosztizálható, hogy több borút is létre fog jönni hazánkban. Vélhetően a borúti hálózat kialakulása a Villányban látott jó példa motivációs hatására történhetett meg. Természetesen a villányi borászok és borok kiemelkedő sikere nagymértékben hozzájárult ehhez a történethez. Az első sikeres PHARE pályázatot követte a második (1998-2000). Ekkor vetődött fel a hálózat kiépítésének gondolata, elsőként a Dunántúlon. Így lépett be a programba Bóly-Mohács, Szekszárd, Tolna, Zala és a Dél-Balaton is. Ezekben a területeken is borutak alakultak (ekkor még a Dél-Balaton területileg a Pannon borrégióhoz kötötték) (SZABÓ G. 2012).

Mivel a borturizmusban globálisan is lehetőséget láttak, a borutak kialakulása kezdetét vette az ország más borvidékein is. 2005-re már 32 borút regisztráltatta magát a megalakult Magyar Borutak Országos Szövetsége tagjaként (MABOSZ 2012).

A létrejött országos szövetség célja a borutak összefogása, és országos marketingtevékenység ellátása volt. A dél-dunántúli szakemberek nyitottak voltak a borutak elvárt működéséhez nélkülözhetetlen minősítési rendszer átültetésére más borutakra is. Ez megtörtént a Pécs-Mecseki, a Badacsonyi és a Tokaji Borút esetében is. Más szervezeteknél a meglévő rendszer figyelembevételével saját elképzelés szerint történt meg a minősítési rendszerek kidolgozása.

2. Borutak típusai

A nyugati példák alapján és a hazai adottságok figyelembevételével a borutak 3 típusa alakulhatott ki hazánkban (Szabó G. 2006):

A nyitott borút: Az elnevezés alatt egy olyan hálózatot értünk, ahol viszonylag kis számban vannak jelen borturisztikai szolgáltatók a lehatárolt idegenforgalmi régióban létrejött tematikus úton. Ezek az egységek, azaz a borúti állomások viszonylag távol helyezkednek el egymástól, így az út nem járható be összefüggő egységként. Nincsenek jelentős, borkultúrához kapcsolódó rendezvények, kevésbé ismert borokkal és vendéglátással rendelkeznek, általában a versenyképességet biztosító technológia számottevően nem áll rendelkezésre. Hiányzik egy meghatározó turisztikai vonzerő, ami állandó keresletet biztosíthatna a közelben.

A tematikus borút: Összességében egy sűrűbb szolgáltatói lánc a borút által lefedett településeken, ám egyelőre egymástól viszonylag távol. Jellemző, hogy a borút által érintett desztináció vagy desztinációk önmagukban is generálnak idegenforgalmat, így a bor-gasztronómiai és „bor-kulturális” szolgáltatások harmonikus kiegészítője a helyi attrakciók köre és fordítva. Számos esetben a borturizmus kínálatának ideális kiegészítőjeként jelennek meg az ökoturizmus szolgáltatásai, amely vonzó perspektíva a tudatos fogyasztók számára (RAFFAY Z. 2007). A tematikus borutak szempontjából fontosak a helyi vonzerők, turisztikai kínálatok számbavétele, hiszen ezek azok a tényezők, amelyek a vendégeket a térségbe csábítják és nem a bor. A borra alapozva olyan komplex gasztronómiai kínálat megjelenítése is cél, amelyben a helyi termékek kiemelt szerepet kapnak (GONDA T. 2012, 2014A).

A klasszikus borút: Itt már egy jól kiépített turisztikai hálózat jelenik meg. Nagy hírnévvel és látogatottsággal rendelkező utak, egymást kiegészítő térségek. Jellemző, hogy egymáshoz közel elhelyezkedő jelentős számú neves bortermelő és szolgáltató működik a területen. A turizmus forgalomorientált, a közeli nagyvárosok forgalma is meghatározó. Ezeket a borutakat nevezi szakirodalom klasszikus borkörutaknak.

3. Borutak felé támasztott elvárások

A borutakat illetően léteznek bizonyos szakmai elvárások egyrészt az [AREV oldaláról](#), másrészt hazánkban mondhatni „közmegegyezés” alapján. Irányadó jogszabály, törvényi rendelkezés híján a borutak/borúti

Fejlesztési lehetőségek a borúti hálózat működtetésében és a borúti szolgáltatások minősítésében

egyesületek meglehetősen szabad felfogásban működtethetők. A borutak felé támasztott elvárások és általános jellemzők:

- A borút egy jó összekötő kapocs, lehetőséget teremt a falusi életmód és a városi turisták találkozására, az emberi kapcsolatok kiépítésére a vendéglátó és vendégei között. A borút egy igen szerteágazó, sokrétű turisztikai kínálat, melynek fő elemei a szőlő- és borkultúra, gasztronómia, a helyi ízek, hagyományok, a vidéki életmód. A kiegészítő kínálatok része: a falusi turizmus szolgáltatásai, természetjárás, aktív turizmus, vallási turizmus, kulturális, művészeti programok, rendezvények, helyi ünnepek, stb. (MÁTÉ A. - SZABÓ G. 2011).
- Borút kizárólag a borvidékeken belül létesülhet. Az egyes szolgáltatók kínálatukat helyi összefogással programmá szervezik. Ez a szerveződés a résztvevők számára alternatív és kiegészítő jövedelmet hoz, munkahelyet biztosít a környék lakói számára, és nem utolsósorban javítja a településképet.
- Az a borút működtethető, amelynek van centruma, ezek a centrumok pedig jelentős számú turisztikai szolgáltatóval rendelkeznek, ez alakítja ki a turisztikai image-t. A turizmus aktív működését, ezzel együtt a kínált áruk (borok) piacra jutását és ismertségét egy közösségi marketing/közösségi bormarketing kell, hogy segítse.

Nagyon fontos, hogy a borúti szolgáltatók minősített szolgáltatók legyenek, így a minősítési rendszer kidolgozásával és a kritériumok betartásával egy garantált minőségű szolgáltatási hálózat jöhet létre. A minősített szolgáltatók a borút emblémájával megjelölt védjegytáblával jelzik, hogy a borút szakmai bizottsága által minősítve lettek, kínálatuk garantáltan minőségi. A rendszer előnye keresleti oldalról elsősorban a fogyasztóknak nyújtott információ, eligazodás a borvidéki szolgáltatások tengerében.

4. Borúti minősítési rendszerek típusai, jellemzőik

4.1. Borúti szolgáltatások minősítési rendszere

A már említett PHARE program keretén belül eredetileg a Villány-Siklói Borútra került kidolgozásra ez a rendszer. A minősítési kritériumok a Borúti Kartában részletezett szakmaiság, tájékoztatás, környezeti kultúra és partnerség elveit alapul véve kerültek kidolgozásra. A szakmai értékelés során a nyitva tartás, vendégfogadás, felszereltség, információátadás, borkóstolás és borértékesítés megfelelő szempontjainak vizsgálata történik meg egységesen, a szolgáltatás jellegétől függetlenül.

A borúti vállalkozások minősítése a Borút Egyesület irányításával történik. Ha valamely szolgáltató - borozó, borbolt, borértékesítő, szálláshely, étterem, vendéglő, egyéb borúti szolgáltató - a borút minősített tagjává szeretne válni, első lépésben minősítési kérelmet kell benyújtania írásban. A minősítés lebonyolítását egy szakmai bizottság végzi. A maximálisan elérhető pontszám: 45. 24 pontig a szolgáltató nem minősíthető, nem felelt meg a minimum követelményeknek. 25-35 pont között a szolgáltatót csak ideiglenesen minősítik, 36 pont felett pedig véglegesen, a borút minősített tagjává lesz. A minősített szolgáltató minőségi bizonyítványt kap a borút egyesülettől, ezzel együtt egy megállapodás jön létre a borúttal, melyben a szolgáltató aláírja, hogy elfogadja és betartja az egyesületi minősített tagokra vonatkozó előírásokat, ha ez nem történne meg, tudomásul veszi, hogy bizonyítványa visszavonható. A borút cserébe védjegytáblát ad a szolgáltatónak, megjelenési lehetőséget biztosít számára az egyesületi rendezvényeken, illetve marketing akcióiban és kiadványaiban megjelenteti. A minősítés elvégzése és az ezt követő kontrollálás az egyesület részéről nagyon fontos feladat, az egyesület jogosult évközben váratlan, ellenőrző látogatásokat tenni, mely során ellenőrzik a karta betartását, valamint az esetleges reklamációk jogosságát (SARKADI E. - SZABÓ G. - URBÁN A. 2000).

4.2. VinTour - Európai Borutak Egységes Minősítési Rendszere

A VinTour egy magyar kezdeményezésű és fejlesztésű INTERREG III/C-s projekt, melyet a Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség dolgozott ki. A programba a Pannon borrhéi borútjai kerültek bevonásra, így a Villány-Siklói Borút, a Mohács-Bóly Térségi Fehérborút, a Tolnai Borút és a Szekszárdi Borút. Megbízható, azonos szolgáltatási minőséget biztosító borutak európai hálózatának megteremtése volt a cél. Először a partner régiók borútjai minősítési rendszereinek összehasonlító elemzése történt meg, közösen kidolgozott, koherens indikátorok és módszerek alapján, külső szakértők bevonásával. Az elemzés alapján tanulmány készült egy közös minősítési rendszer bevezetésének lehetőségéről, módszereiről. A partner régiók borút szervezeteinek véleményezését követően meghatározásra kerültek a szolgáltatások minősítésének kritérium rendszerei, mely a borutak által közösen jóváhagyott Borúti Kartát alkotnak. Minősítési védjegy került megtervezésre és legyártásra.

A VinTourban olasz és spanyol partnerek működtek együtt a pályázat kidolgozása és megvalósítása során. Hosszú idő eredménye a rendszer jelenlegi, végleges formája. A korábbi minősítéssel ellentétben itt minden szolgáltatásra egyedileg lettek meghatározva kritériumok. Vannak bizonyos általános, mindenkire vonatkozó minősítési követelmények, amiket a bizottság a minősítés során vizsgál, és vannak a szolgáltatás-specifikus kritériumok. Az általános minősítési követelmények között szerepelnek egyrészt azok az alapvető elvárások, hogy a szolgáltatás jellegétől függően rendelkezzen a szolgáltató a jogszabályban meghatározott engedélyekkel. Ezen túl az alapkövetelmények az alábbiakra terjednek ki: elhelyezkedés, közlekedés, infrastruktúra, tájékoztatás, környezetkultúra, szakmaiság, kiegészítő szolgáltatások. A szolgáltatás-specifikus minősítés alapja minden esetben a szakmaiság és a kiegészítő szolgáltatások mennyisége és minősége. A rendszer bevezetésekor és elterjesztésekor a projekt keretén belül szintén kiképeztek minősítőket, és a szolgáltatóknak is tartottak képzést arra vonatkozóan, hogy lássák, milyen szinten állnak az Európai Borutak Minősítési Rendszere alapján. Kerámiatáblák is készültek, ami a VinTour védjegyével van ellátva. A minősítés megkülönböztet a megszerezhető pontok alapján 1-2-3 szőlőfürtös szolgáltatót. A rendszer elindulásával sokan kérték a minősítésüket, ám hosszútávon az Európai Borutak Minősítési Rendszerét a Villány-Siklói Borút vette át és alkalmazza napi gyakorlatában. A Szekszárdi Borúton a szolgáltatók kevesebb, mint a fele lett átminősítve, ugyancsak az akkori Mohács-Bóly Térségi Fehérborúton és a Tolnai Borúton is (SZEKSZÁRDI BORVIDÉK BORÚT EGYESÜLET 2012). A Pécs-Mecseki Borút Közhasznú Egyesület a rendszer kidolgozásában sem vett részt, és azóta sem vette át a VinTourt.

Alapvetően a fent bemutatott két rendszer, illetve helyi szinten módosított változatai vannak jelen hazánk borúti minősítési gyakorlatában. Míg a PHARE pályázat során kidolgozott szisztéma hiányosságának a szolgáltatás specifikus kritériumok megléte, a VinTour kapcsán talán a rendszer bonyolultsága nevezhető meg. Ideális lenne e két rendszer minősítési tapasztalatainak figyelembevételével egy országosan is alkalmazható klasszifikációs rendszert kidolgozni, ami egységesen minden borúton alkalmazható lenne. Mindezekelőtt alaposabban össze kell gyűjteni azokat az tényezőket, amelyek a gyakorlatban alkalmazott borúti minősítési rendszerek hiányosságai és gyengeségei. Ezek ismeretében át kell tekinteni az egyes szolgáltatói kategóriák alapvető működési feltételeihez meghatározott kereteket és megvizsgálni, hogy borturisztikai szempontból mit tekintünk hozzáadott értéknek. Fontos, hogy ne alapjaiban minősítsük újra a meglévő szolgáltatásokat, hiszen ezt a szolgáltatás jellegének függvényében más hivatal vagy minősítő szerv megteszi. A borúti minősítés feladata a szolgáltatás borturizmusban betöltött szerepének értékelése, és annak meghatározása, hogy megfelel-e a szolgáltatás a védjegy által garantált minőségi követelményeknek.

5. Bonyodalmak a borúti hálózat működésében

A kilencvenes évek végén, kétezres évek elején szinte minden borvidéken megkezdték működésüket a borutak. Így mondhatni egy országos hálózat alakult ki, azonban a jelenség borturizmusra gyakorolt hatása

globálisan nem értelmezhető. Ez inkább az egyes borúti egyesületek lokális aktivitásán érhető tetten térségi szinten. Az egyesületek tevékenységének hatása eltérő mértékű, van ahol szinte említésre sem méltó, másutt pedig egy teljes régiót átfogó borturisztikai klaszter létrehozására és működtetésére is volt kellő erőforrás és lelkesedés (GONDA T. 2014B). A borutak részvétele az országos szövetség munkájában meglehetősen passzívnak mutatkozott, és az egyes borryégiókon belül is csupán elvétve voltak megfigyelhető spontán együttműködések. Igaz ez a jelen gyakorlatára is. 2014-ben a Magyar Borutak Országos Szövetsége megszüntette tevékenységét és elindította a szervezet felszámolását is.

Bár az egyes borutak és a szövetség között a kapcsolat - egy-két kivételtől - eltekintve inkább csak formálisan létezett, mégis lehangoló körülmény a központi koordináció hiánya. Az egyes borutak működési modellje is meglehetősen eltérő, és mint láthattuk, a minősítési rendszerek alkalmazásában sincs egység. Mivel a borutak működési feltételei csupán irányadó ajánlások ötvözete, így megfelelő szabályozás és kontroll nélkül „a borút” fogalom hitelét veszti, és bármely szervezet szabadon használhatja az elnevezést. Ez persze nem azt jelenti, hogy lokálisan nincsenek jól működő borút egyesületek! Vannak szervezetek Villányon kívül is, akik példaértékű és aktív fejlesztési tevékenységet folytatnak, ám a szabályozás ettől függetlenül szükségszerű lenne. A heterogén minősítési gyakorlat hozadéka egyúttal egy megkérdőjelezhető minőségű szolgáltatói lánc (CSIZMADIA L. ET AL. 2012).

6. A borúti hálózat új alapokra helyezésének lehetséges megoldásai

A borúti hálózat új alapokra helyezésének indokolt elgondolása operatív lépések sorozatának hosszas művelete. Kezdetben egy szakmai munkacsoporttal a meglévő borutak állapotfelmérése nélkülözhetetlen tevékenység. Ezen a ponton dőlhet el, hogy racionális elképzelés-e a garantáltan minőségi országos szolgáltatói lánc kialakítása, avagy sem. Látni kell, kik azok a szervezetek, akiknek folyamatos a működésük, milyen a tagságuk összetétele, milyen minősítési rendszereket alkalmaznak, milyen tevékenységeket folytatnak, és hogyan viszonyulnak a borúti hálózat új alapokra helyezéséhez, milyen az együttműködési hajlandóságuk. Az állapotfelmérés eredményeként kidolgozható egy valós országos borúti adatbázis, ami a további teendők alapja lehet.

Fontos, hogy a kialakult munkacsoport egy országos szervezet létrehozását sürgesse, hiszen a feladatok ellátása csak egy működő gazdasági szervezettel valósítható meg. Indokolt a kapcsolatfelvétel hivatalos úton az érintett minisztériummal (Nemzetgazdasági Minisztérium), hogy megtörténhessen a közös érdekek feltárása, valamint a nemzeti védjegy bevezethetőségének, lehetséges módjainak áttekintése. A nemzeti védjegy jó gyakorlata megfigyelhető a falusi- és agroturizmus szolgáltatásainak minősítése kapcsán. A védjegy garanciát nyújthat a szakmai elvárásoknak megfelelő színvonalú szolgáltatás minőségére, és megszerzése jelentős piaci előnyökkel is járhat.

Ezzel párhuzamosan a borturisztikai szolgáltatások és borutak definíciójának tisztázása szükséges. A szolgáltatási kategóriák és a borturizmusban használt meghatározások pontosítását követően történhet meg az új védjegy szolgáltatás-specifikus kritérium-, és minősítési szempontrendszerének kidolgozása. Az első feladat a karta és a minősítési alapelvek kidolgozása, ezt követően kerülhet sor a többi minősítési dokumentum és arculat - védjegy, minősítési szempontrendszer - kidolgozására. A kidolgozott minősítési-/védjegyrendszert ismerő szakemberek képzése szükséges, akik egy minősítő képzés elvégzését követően alkalmassá válnak a borúti szolgáltatások minősítésének elvégzésére.

Minden borryégióban szükséges a meglévő borutak összehívása és tájékoztatása az új elvárásokról. Emellett mind a borutakkal, mind a potenciális minősített szolgáltatókkal szükséges megismertetni a védjegyhasználat szükségességét és pozitív hozadékait. Miután a borturizmusban érintett szervezetek és vállalkozások megismerték a rendszer működését és azonosultak az új követelményekkel, érdemes a minőségi borturizmus jegyében egy országos kampányt kidolgozni a fogyasztók megnyerésére.

Fejlesztési lehetőségek a borúti hálózat működtetésében és a borúti szolgáltatások minőségében

A borutak elaprózott feladatai mellett ritkán van idő a minőségellenőrző látogatások megtételére, egyben a rendszerek hiányosságainak feltérképezésére. Nagyon fontos, hogy az első minősítések során szó essen az alkalmazhatóság esetleges gyakorlati nehézségeiről, ha a minősítők tapasztalnak ilyet, és a rendszer kezelje rugalmasan a módosítási javaslatok előterjesztését.

Összegzés

Hazánk adottságai borturisztikai szempontból kiválóak, ám az infrastrukturális és szervezeti keretei mindenképpen fejlesztésre szorulnak. A fejlesztés alapja a borúti szolgáltatások minősítési rendszerének továbbfejlesztésével egy országos védjegyrendszer kidolgozása lehet. A védjegy egyaránt szolgálja a kínálati oldal minőségi fejlesztési folyamatának az erősítését, és segíti a potenciális borturisták eligazodását. Ha a borutak felismerik az együttműködés és fejlesztés szükségességét, akkor egészen biztos, hogy a komoly potenciált magában hordozó borturizmusunk meghatározó és látványos eredményeket érhet el a jövőben.

Irodalom

- AUBERT A. - JÓNÁS-BERKI M. - CSAPÓ J. - PÁLFI A. 2015: A turizmus térszerveződési típusai Magyarországon - Térszervező modellek a turizmusban. In: TÉSITS R. - ALPEK B. L. (szerk.): A mi geográfiánk: Tóth József emlékezete. Publikon Kiadó, Pécs. pp. 271-281.
- CSIZMADIA L. - ERDŐSI M. - SZABÓ G. 2012: Borturizmus-marketing: Gyakorlati ismeretek. Magyar Borutak Kft, Budapest.
- GONDA T. 2012: A helyi termék reneszánsza. In: AUBERT A. - GYURICZA L. - HUSZTI Zs. (szerk.): A kultúra turizmusa, a turizmus kultúrája. Idresearch Kft. - Publikon Kiadó, Pécs. pp. 233-245.
- GONDA T. 2014A: A helyi termékek turisztikai hasznosítása. A Falu 29. évf. 1. sz. pp.17-23.
- GONDA T. 2014B: A turisztikai klaszterfejlesztés régiós tapasztalatai a Dél-Dunántúlon. Modern Geográfia 3. pp. 1-16.
- MÁTÉ A. - SZABÓ G. 2011: Wine and gastronomy tourism. In: MICHALKÓ G. (szerk.): Design and development of touristic products. PTE TTK Földrajzi Intézet; PTE IGYK Gazdaságtudományi és Turisztikai Intézet, Pécs. pp. 190-247.
- MÁTÉ A. - SZABÓ G. 2012: A borturizmus Magyarországon. In: AUBERT A. (szerk.): Magyarország Idegenforgalma: Szakkönyv és atlasz. Budapest, Cartographia Kft. pp. 42-45.
- RAFFAY Z. 2007: Ökoturisztikai kezdeményezések a Dél-Dunántúlon. In: KOVÁCS T. (szerk.): A vidéki Magyarország az EU-csatlakozás után: VII. Falukonferencia. Pécs, MTA Regionális Kutatások Központja. pp. 301-312.
- RÁTZ T. - PUCZKÓ L. 2002: [Goethe, Humbert és Odüsszeusz nyomában, avagy kulturális utak a turizmusban](#). Turizmus Bulletin, 2. évf. 3. sz. o.n.
- SARKADI E. - SZABÓ G. - URBÁN A. 2000: Borturizmus szervezők kézikönyve. Baranya Megyei Falusi Turizmus Szövetség, Pécs.
- SARKADI E. - SZABÓ G. 1997: Területfejlesztés és turizmus egy történelmi borvidéken: a Villány - Siklói Borút. Falu Város Régió 1-2., pp. 50-54.
- SZABÓ, G. - SARKADI, E 2006: Weinstrassen als ein specielles touristisches Produkt: Konzeption, Erfahrungen und Beispiele in Ungarn. In: AUBERT, A. - TÓTH, J. (ed.): Stadt und Region Pécs: Beiträge zur angewandten Stadt- und Wirtschaftsgeographie. Bayreuth, pp. 127-147.

Fejlesztési lehetőségek a borúti hálózat működtetésében és a borúti szolgáltatások minőségében

- SZABÓ G. 2000: A Villány-Siklói Borút, mint tematikus út. In: PUCZKÓ L. - RÁTZ T. (szerk.): Az attrakciótól az élményig: A látogatómenedzsment módszerei. Geomédia, Budapest, pp. 104-121.
- SZABÓ G. 2006: A borturizmus Magyarországon. In: AUBERT A. - HEGEDŰS V. - BERKI M. - KOPÁRI L. - CSAPÓ J. (szerk.): Magyarország Idegenforgalma Szakkönyv és Atlasz. Cartographia Kiadó, Budapest.
- SZABÓ G. 2012: A vidéki turizmus evolúciója: a falusi turizmus és a borutak. In: SZALÓK Cs. - REMENYIK B. - ZIMÁNYI K. (szerk.): Múlt a jövőben - Tradíció és megújulás a turizmusban és a vendéglátásban: tudományos kötet Dr. Csizmadia László 75. születésnapja alkalmából. BGF Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kar. Budapest, pp. 156-176.
- SZABÓ G. 1997: A Villány-Siklói Borút minősítési rendszere. A Falu 12. évf. 2. sz. pp. 53-62.

Internetes források

AREV: <http://www.arev.org/it/presentazione/obiettivi>

MABOSZ 2012: www.magyarborutak.hu

Szekszárdi Borvidék Borút Egyesület 2012: Európai Borutak Minősítési Rendszere. <http://www.szekszardiborut.hu/>